

بررسی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد

سیدیوسف حجازی^۱، اسماعیل آهنگری^{۲*}، مرتضی هادوی^۳

۱. استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران
Yhejazi@ut.ac.ir
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران
Hadavi_m@ut.ac.ir

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۴/۱۱

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۹۳/۱/۷

چکیده

امروزه بحران‌های زیست‌محیطی و نابودی منابع طبیعی و پایه، یکی از معضلات جدی دولت‌ها در اداره امور مربوطه به شمار می‌آیند، بنابراین تدوین راهبردهای حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این منابع به‌منزله ضرورتی بنیادی بیش از پیش احساس می‌شود. در این خصوص نقش سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست انکارناپذیر است. این سازمان‌ها با اینکه قدمت زیادی دارند متأسفانه هنوز هم در حیطه محیط‌زیست و منابع طبیعی جایگاه مناسبی نیافته‌اند و همیشه این نگرانی وجود دارد که چه عواملی در جلب مشارکت افراد در فعالیتهای زیست‌محیطی مؤثر است. اما برای پی‌بردن به شرایطی که به پررنگ‌تر شدن این نقش منجر می‌شود انجام تحقیقات نظام‌مند، ضرورت دارد. از این رو پژوهش حاضر، با هدف بررسی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی صورت گرفت. جامعه آماری تحقیق را اعضای سه تعاونی فعال در حوزه حفاظت از محیط‌زیست تالاب کانی برازان مهاباد (N=۱۲۰) تشکیل می‌داد که از بین آن‌ها ۹۲ نفر به‌منزله اعضای نمونه تعیین شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای بود که به منظور تعیین پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای هر کدام از بخش‌های پرسش‌نامه بالاتر از ۰/۸ به دست آمد که بیانگر پایایی مناسب آن بود. همچنین، روایی پرسش‌نامه با استفاده از روش روایی صوری از سوی خبرگان تأیید شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد. نتایج حاکی از تفاوت معنی‌داری در سطح یک درصد در بین زنان و مردان در میزان مشارکت در اقدامات حفاظتی زیست‌محیطی بود. نتایج تحلیل رگرسیونی نیز حاکی از توانایی پیش‌بینی ۷۱/۱ درصد واریانس از طریق متغیرهای عامل اقتصادی، اطلاعاتی، مدیریتی و فرهنگی بود.

کلیدواژه

اقدامات حفاظتی، حفاظت محیط‌زیست، سازمان‌های غیردولتی، مشارکت.

۱. سرآغاز

ساخته دست انسان، مقاومت کردند تا همچنان حیات را در دامان خود حفظ کنند. ترکیب بوم‌سازگان‌های خشکی و دریایی، موجب پدیدارشدن زیستگاه‌هایی می‌شوند که به آنان «تالاب» یا «مرداب» می‌گویند. این محیط‌های حیاتی

تالاب‌ها را می‌توان از زیباترین مظاهر حیاتی در جهان نامید. محیط‌هایی که به طور حتم ابتدا حیات را در خود پروراندند و با نهایت سماجت در مقابل انواع فشارهای

بارورترین، پیچیده‌ترین و حساس‌ترین زیستگاه‌های کره زمین محسوب می‌شوند.

کمسیون تالاب‌های کشور در سال ۱۳۶۲ خورشیدی «تالاب» را این گونه تعریف کرده است: «تالاب ناحیه‌ای از مظاهر طبیعی خدادادی است که در روند پیدایش، خاک آن به وسیله آب‌های سطحی و زیرزمینی به صورت اشباع در می‌آید و طی زمان و با شرایط عادی و محیطی تشکیل می‌شود و دارای توالی زیستی است. این مجموعه اکوسیستم دارای جوامعی از گیاهان و جانوران ویژه است که امکان سازگاری در چنین شرایط اکولوژیکی دارد. تالاب‌ها به‌منزله منابع طبیعی، دست‌نخورده و بکر شناخته می‌شوند. اغلب مردم، آرامش تالاب را نسبت به کوه و بیابان یا دلتاهای فراخ ترجیح می‌دهند. تعداد زیاد گیاهان و جانوران در تالاب‌ها، موجب جلب توجه مردم می‌شود. علاقه‌مندان به طبیعت می‌دانند که حتی یک تالاب دارای ارزش شغابخش روانی است (سیدمجیدی، ۱۳۹۲). به طور کلی برای بیان فواید تالاب می‌توان به مواردی از قبیل تولید فرآورده‌های طبیعی از قبیل چوب، پیت، میوه، گیاهان دارویی، آبزیان، نی، زیستگاه حیات‌وحش، بانک ژن و تنوع زیستی، تعدیل آب و هوا، تغذیه و تخلیه آب‌های زیرزمینی، تنظیم جریان آب، جلوگیری از نفوذ آب شور، جلوگیری از فرسایش خاک، حفظ و نگهداری رسوبات و مواد غذایی، صدور بیوماس، خاصیت خودپالایی و پاک‌سازی مواد سمی، تفرج و توریسم اشاره کرد (خداوردی‌زاده، ۱۳۹۰). در این خصوص وظیفه ما انسان‌ها کمک به حفاظت از این منابع ارزشمند و خدادادی و مشارکت فعال برای دستیابی به این مهم است. یکی از راه‌های به فعلیت‌رساندن مشارکت در این زمینه، تشکیل تعاونی‌هایی است که در زمینه حفاظت از تالاب‌ها نقش فعال دارند.

سازمان‌های غیردولتی با اینکه قدمت زیادی دارند متأسفانه هنوز هم در حیطه محیط‌زیست و منابع طبیعی جایگاه مناسبی نیافته‌اند و همیشه این نگرانی وجود دارد

که چه عواملی در جلب مشارکت افراد در فعالیت‌های زیست‌محیطی مؤثر است.

امروزه به دلایل مختلف از جمله استفاده بی‌رویه و بدون برنامه از عرصه‌های طبیعی، سرعت تخریب و بهره‌برداری بسیار بیشتر از روند تجدید و بازسازی این منابع است و همین مسئله سبب نابودی سطوح گسترده‌ای از منابع و شکنندگی عرصه‌های وسیع‌تر محیط‌زیست شده است. بنابراین، تدوین راهبردهای حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این منابع به‌منزله ضرورتی بنیادی بیش از پیش احساس می‌شود (کهنسال و همکاران، ۱۳۸۹). مشکلات محیط‌زیست امروزه به بحران جهانی و فراگیر تبدیل شده‌اند و چنانکه به صورت جدی و عملی برای رفع آن چاره‌اندیشی نشود، بشر با فاجعه عظیمی مواجه خواهد شد. تأکید اصل پنجاهم قانون اساسی ایران درباره حفاظت از محیط‌زیست و تأکیدات برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که نخستین بار محیط‌زیست را در چارچوب سیاست‌های فراهخشی مورد مذاقه قرار داده است، ملاک عزم ملی و مشارکت مردمی برای حفاظت از سرمایه‌های محیط‌زیستی کشور است (ایمانی، ۱۳۸۲).

با توجه به این مهم در سال‌های اخیر مشارکت عمومی به طور فزاینده‌ای در زمینه تصمیم‌گیری‌های زیست‌محیطی در سطح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی نهادینه شده است (Li et al., 2012). مشارکت حاصل روندی پویاست که در آن فرد درخواست‌های واقعی خود و جامعه را به درستی می‌شناسد و نه تنها هدف خود را با اهداف جامعه همسو می‌بیند، بلکه فعالیت خود و جامعه را بدون هیچ‌گونه احساس فشار با هم می‌آمیزد و نسبت به این آمیزش احساس تعهد می‌کند (آراسته‌خو، ۱۳۸۳). بنابراین، ویژگی‌های شخصی افراد در این روند پویا دخالت دارند و می‌توانند مواردی از قبیل مهارت و دانش، امنیت مالی و سلامت فیزیکی و ذهنی باشند (Moon et al., 2012). مشارکت به‌منزله هدف نیز، نوعی فعالیت پویاست که مردم را قادر می‌کند نقش خود را در فعالیت‌های توسعه افزایش

دارند. بنابراین، مسئله اصلی این پژوهش این است که مهم‌ترین عواملی را که در جلب مشارکت اعضای این سه تعاونی برای حفاظت بیشتر و بهتر از این تالاب، تأثیرگذارند شناسایی کند. برای شناسایی این عوامل، ابتدا به بررسی پژوهش‌هایی می‌پردازیم که موضوع آن‌ها مشارکت و به خصوص در حوزه محیط‌زیست بوده است. در انتها با استفاده از نتایج تحقیقات انجام‌شده به تدوین چارچوب مفهومی تحقیق حاضر می‌پردازیم.

تحقیقات متعددی در خصوص مشارکت انجام شده است و اهمیت مشارکت و عوامل مؤثر در آن را بررسی کرده‌اند. هدف از ذکر این تحقیقات و نتایج آن‌ها این است که با بررسی این پژوهش‌ها، مهم‌ترین عواملی را که تأثیر معنی‌دار آن‌ها در روندهای مشارکتی به اثبات رسیده است، شناسایی کنیم و در چارچوب مفهومی این تحقیق از آن‌ها بهره بگیریم. نتایج تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر در مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی» که از سوی قربانی و همکاران (۱۳۹۰) انجام شد نشان داد که احتمال مشارکت با افزایش سطح هزینه‌های سالیانه خانوار، در میان افراد بدون همسر و ساکنان دائمی منطقه و افراد بدون شغل فرعی افزایش می‌یابد. این در حالی است که با افزایش سطح تحصیلات همسر و سطح درآمد سالیانه خانوار احتمال عضویت کاهش می‌یابد. نتایج تحقیق کهنسال و همکاران (۱۳۸۹) با عنوان «امکان‌سنجی سیاست‌های انگیزشی اجرایی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن ایران در راستای توانمندسازی جوامع محلی» نشان داد که میزان موافقت اکثر افراد برای مشارکت در طرح احیای مراتع با سیاست‌های فردمحور ارتباط زیادی دارد. سیاست‌های فردمحور شامل سیاست‌های همفکری میان مردم محلی و سازمان‌های دولتی در راستای برنامه‌ریزی و اتخاذ تصمیمات است. نتایج تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر در مشارکت کشاورزان در اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی استان ایلام: مطالعه موردی شهرستان شیروان و

دهند. در این نوع مشارکت، هر فردی از جامعه حق ابراز نظر و دخالت در فرایندهای تصمیم‌گیری مربوط به زندگی خود را دارد. مشارکت وسیله‌ای برای گسترش اهداف، توسعه ایدئولوژیکی و هنجاری مانند برابری و مردم‌سالاری است (حجازی و عربی، ۱۳۸۷). لقایی و همکاران (۱۳۸۶) معتقدند، مشارکت شامل دخالت‌دادن مردم در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌های توسعه و تسهیم کردن آن‌ها از منافع و مداخله آن‌ها در ارزیابی این گونه طرح‌هاست.

مردم باید در تمامی روند توسعه؛ از طراحی تا اجرا و ارزشیابی مشارکت داشته باشند و مسیر تحولات و سمت و سوی برنامه‌های توسعه را تعیین کنند (Cohen & Uphoff, 1977). شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی از قبیل تعاونی‌ها و سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی یکی از زمینه‌های مناسب برای مشارکت مردمی در حیطه محیط‌زیستی و منابع طبیعی است که باید در جهت جلب مشارکت آن‌ها اقدام جدی صورت گیرد. سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی می‌توانند مشارکت‌های مردمی را در حفاظت از محیط‌زیست جهت‌دهی و هدایت کنند و با متمرکز کردن تلاش‌های فردی و جمعی، بازدهی‌ها را افزایش دهند (جمشیدی دلجو و همکاران، ۱۳۸۹).

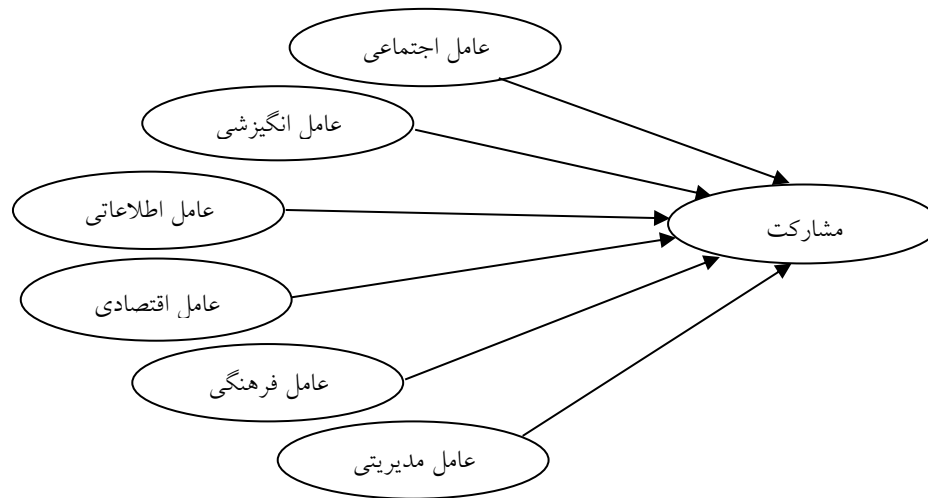
در تحقیق حاضر تأکید بر سازمان‌های غیردولتی است که در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد فعالیت دارند. تالاب کانی برازان بین‌المللی است که به‌منزله اولین سایت پرنده‌نگری کشور شناخته می‌شود. موضوعی که باید به آن اشاره شود این است که سه تعاونی به نام‌های شرکت تعاونی گردشگری کانی برازان خورخوره، کانون سبز گردشگری کانی برازان و انجمن حیات‌وحش کانی برازان در حیطه این تالاب فعالیت دارند. این تعاونی‌ها، مردم‌نهادند و در زمینه‌هایی همچون حفاظت از پرندگان، محیط تالاب و گونه‌های آبی و کنار آبی، جلب مشارکت جوامع محلی برای حفظ تالاب، کمک به کاهش میزان شکار در تالاب و جلب گردشگران داخلی و خارجی و فراهم کردن امکانات رفاهی برای آنان و غیره فعالیت

چرداول» که از سوی روستا و همکاران (۱۳۸۸) انجام شد نشان داد که سطح تحصیلات و آگاهی بهره‌برداران مهم‌ترین عامل مشارکت است. بر اساس تحلیل‌های آماری از پژوهش ادیبی و هارطونیان (۱۳۸۶) با عنوان «بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ارامنه جلفای اصفهان» رابطه بین مشارکت اجتماعی با متغیرهای سن، تأهل، تعلق اجتماعی، آگاهی فردی و اجتماعی و رضایت از امکانات و وضعیت جامعه تأیید شده است. حجازی و عربی (۱۳۸۷)، در تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر در جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در حفاظت محیط‌زیست» این عوامل را در چند عامل معنی‌دار دسته‌بندی کردند، این عوامل عبارت‌اند از: ویژگی‌های فردی، عوامل فرهنگی، اطلاعاتی، مدیریتی، اجتماعی، اقتصادی و انگیزشی. نتایج تحقیقی با عنوان «عوامل شخصی و ویژگی‌های اجتماعی به‌منزله تعیین‌کننده‌های مشارکت بهره‌برداران در برنامه حفظ تنوع زیستی» حاکی از آن بود که سیاست‌های حفاظتی محیط‌زیست سبب ارتقای دیدگاه‌های افراد می‌شوند و هنجارهای اجتماعی طرفدار محیط‌زیست را ترویج می‌دهند. این فرایند سبب می‌شود که مشارکت افزایش و متعاقب آن پیامدهای زیست‌محیطی ارتقا یابد (Moon, et al., 2012). نتایج تحقیق Lee و همکارانش (۲۰۱۲) با عنوان «سه مورد از مشارکت عمومی در حفاظت محیط‌زیست در کشور چین» نشان داد که آگاهی عمومی بیشتر درباره محیط‌زیست، نگرانی شخصی افراد را نسبت به سلامتی و دارایی‌های افراد افزایش می‌دهد و موجب ایجاد فضای سیاسی بیشتر برای مشارکت عمومی در زمینه محیط‌زیست می‌شود. Akabayashi در سال ۲۰۰۳ در گزارشی از راهبردهای پروژه‌محور در ژاپن بیان می‌کند که ویژگی‌های فردی مانند جنسیت، سن بالاتر، رشد ایده‌ها و آشنایی افراد با فرایند مشارکت و توجه به مشکلات و کسب اطلاعات از تلاش‌ها و فعالیت‌های گذشته افراد و دولت‌ها از جمله

عوامل مهم مشارکت به شمار می‌روند. Ryan و همکارانش (۲۰۰۲) در تحقیقی با عنوان «دستیابی به یک راهنما جهت ایجاد مشارکت عمومی مؤثر برای برنامه‌های پیشگیری ایالتی»، دستیابی آسان به مراحل تصمیم‌گیری، اطلاع از نیازهای مردم و اداره کردن امور با آن‌ها و تلفیق دیدگاه‌های عمومی و افراد متخصص را از عوامل مؤثر در مشارکت محیط‌زیستی مردم معرفی کرده‌اند. Goulding در سال ۱۹۹۰ در بررسی‌هایش نشان داد که عوامل اطلاعاتی، آموزشی، سازمانی و توافق‌های افراد و سازمان‌ها در جلب مشارکت‌های مردمی به ویژه در خصوص مسائل محیط‌زیستی تأثیر دارد. Lerner در سال ۱۹۵۸ در تحقیقی با عنوان «گذار از جامعه سنتی»، به این نتیجه رسید که بین مشارکت در فعالیت‌های زیست‌محیطی و میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، سن، دسترسی بیشتر به رسانه‌ها ارتباط معنی‌داری وجود دارد.

بنابراین، با توجه به مطالب ذکرشده، پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر در جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در راستای حفاظت از محیط‌زیست تالاب کانی برازان مهاباد صورت گرفته است. فرضیه‌ها و چارچوب مفهومی پژوهش (شکل ۱) به صورت زیر است:

۱. عامل اجتماعی، تأثیر مثبت و معنی‌داری در جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها دارد.
۲. عامل انگیزشی، تأثیر مثبت و معنی‌داری در جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها دارد.
۳. عامل اطلاعاتی، تأثیر مثبت و معنی‌داری در جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها دارد.
۴. عامل اقتصادی، تأثیر مثبت و معنی‌داری در جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها دارد.
۵. عامل فرهنگی، تأثیر مثبت و معنی‌داری در جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها دارد.
۶. عامل مدیریتی، تأثیر مثبت و معنی‌داری در جلب مشارکت اعضای تعاونی‌ها دارد.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

تأیید خبرگان (استادان گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران) قرار گرفت. برای گردآوری داده‌ها ۹۲ عدد پرسش‌نامه در بین افراد نمونه توزیع شد که ۸۵ عدد از آن‌ها قابل استفاده بودند که در نهایت بررسی شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل رگرسیونی گام به گام استفاده و به این منظور از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شد.

۳. نتایج

ویژگی‌های فردی پاسخگویان: نتایج پژوهش در خصوص ویژگی‌های فردی پاسخگویان در جدول ۱ ارائه شده است. بر اساس نتایج مشخص شد که ۲۱/۲ درصد افراد بین ۱۶ تا ۲۰ سال، ۵۰/۶ درصد بین ۲۱ تا ۲۵ سال، ۲۰ درصد بین ۲۶ تا ۳۰ سال و ۸/۲ درصد بین ۳۱ تا ۳۵ سال بودند. از نظر جنسیت، ۷۱/۸ درصد (۶۱ نفر) مرد و ۲۸/۲ درصد (۲۴ نفر) زن بودند. همچنین، ۷۰/۶ درصد از افراد نمونه مجرد و تنها ۲۹/۴ درصد از آن‌ها متأهل بودند. توزیع افراد نمونه از لحاظ سطح تحصیلات بدین ترتیب بوده است که ۱۷ نفر (۲۰ درصد) مدرک دیپلم، ۲۹ نفر (۳۴/۱ درصد) مدرک فوق دیپلم، ۳۸ نفر (۴۴/۷ درصد) مدرک لیسانس و ۱ نفر (۱/۲ درصد) مدرک فوق لیسانس داشته‌اند. بر اساس اطلاعات، ۴۳/۵ درصد افراد دارای شغل دوم و ۵۶/۵ درصد آن‌ها فاقد شغل دوم بودند. این در حالی است که

۲. مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نوع تحقیقات توصیفی-همبستگی محسوب می‌شود که داده‌های مورد نیاز به روش پیمایشی جمع‌آوری شد. جامعه آماری تحقیق را ۱۲۰ نفر از اعضای سه تعاونی فعال در حوزه حفاظت از تالاب کانی برازان مهاباد تشکیل می‌دهند. حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، ۹۲ نفر تعیین شد و نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده صورت گرفت. در این تحقیق، عوامل مؤثر در مشارکت در پنج دسته بررسی شدند که شامل عوامل اطلاعاتی، اقتصادی، فرهنگی، انگیزشی و مدیریتی است. برای گردآوری داده‌های تحقیق از ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه مذکور از شش قسمت تشکیل شده بود؛ قسمت اول مربوط به ویژگی‌های فردی افراد، قسمت دوم شامل شش گویه با عنوان عامل اطلاعاتی، قسمت سوم شامل چهار گویه با عنوان عامل اقتصادی، قسمت چهارم حاوی سه گویه با عنوان عامل فرهنگی، قسمت پنجم شامل پنج گویه با عنوان عامل انگیزشی و قسمت هفتم حاوی شش گویه با عنوان عامل مدیریتی بود. به منظور تعیین پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای هر کدام از بخش‌های پرسش‌نامه بالاتر از ۰/۸ به دست آمد که بیانگر پایایی مناسب آن بود. همچنین، روایی پرسش‌نامه به‌کاررفته با استفاده از روش روایی صوری مورد

نشان می‌دهد. بر اساس نتایج، عامل انگیزشی در اولویت اول، عامل مدیریتی در اولویت دوم و عوامل فرهنگی، اقتصادی و اطلاعاتی به ترتیب در اولویت‌های سوم تا پنجم قرار گرفته‌اند.

برای تعیین بار عاملی هر کدام از گویه‌های تحقیق و اطمینان یافتن از دسته‌بندی منطقی و مناسب گویه در قالب سازه‌های تحقیق از تحلیل عاملی اکتشافی بهره گرفته شد. نتایج تحلیل عاملی در جدول ۲ آورده شده است.

شغل اصلی آن‌ها بدین قرار است که ۴۵/۵ درصد افراد (۳۹ نفر) کشاورزند، ۹/۴ درصد (۸ نفر) مشاغل خدماتی دارند، ۱۵/۳ درصد (۱۳ نفر) خانه‌دار و ۲۹/۴ درصد (۲۹ نفر) مشغول تحصیل (دانشجو) هستند. به منظور اولویت‌بندی عوامل مؤثر در مشارکت اعضای سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی تالاب کانی برازان مهاباد از ضریب تغییرات استفاده شد، به این ترتیب که هر کدام از عوامل که ضریب تغییرات آن‌ها دارای مقدار کمتری باشد از اولویت بالاتری برخوردارند. جدول ۱ نتایج بررسی ضریب تغییرات را

جدول ۱. اولویت‌بندی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی

عامل	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
انگیزشی	۲۱/۲۶	۳/۰۷۹	۰/۱۴۴	۱
مدیریتی	۲۱/۱۹	۵/۳۰۸	۰/۲۵۰	۲
فرهنگی	۱۱/۲۸	۲/۸۵۲	۰/۲۵۲	۳
اقتصادی	۱۳/۳۵	۶/۷۴۱	۰/۲۹۷	۴
اطلاعاتی	۲۰/۱۵	۳/۹۶۹	۰/۳۳۴	۵

جدول ۲. سازه‌ها و گویه‌های تحقیق همراه بارهای عاملی

سازه‌ها	گویه‌ها	بار عاملی
عامل انگیزشی	احساس تعلق داشتن تالاب به افراد محلی و ثروت محلی	۰/۷۷۷
	حمایت‌های مالی و تأمین بودجه طرح‌های مشارکت	۰/۷۴۱
	دسترسی افراد به منابع اعتباری دیگر به غیر از تعاونی	۰/۶۴۲
	رعایت عدالت و مساوات در تقسیم درآمدها بین اعضا	۰/۶۲۷
	وضع کردن معافیت‌های مالیاتی از سوی دولت	۰/۵۵۳
عامل مدیریتی	حضور افراد بومی و محلی در مدیریت تعاونی	۰/۸۱۲
	سوء استفاده نکردن مالی از اعضا	۰/۸۰۸
	تعهد و مسئولیت‌پذیری اعضا	۰/۶۵۶
	چرخش و جابه‌جایی هیئت‌مدیره	۰/۶۴۸
	حذف قوانین دست و پاگیر	۰/۵۲۷
عامل فرهنگی	برگزاری دوره‌های آموزشی	۰/۵۲۲
	تصمیم‌گیری جمعی در تعاونی	۰/۹۵۲
	داشتن روحیه مشارکت در بین اعضای جامعه	۰/۹۲۷
	تشویق عمومی در جهت مشارکت	۰/۹۲۰
	دسترسی به رسانه‌ها در زمینه محیط‌زیست	۰/۹۰۴
عامل اطلاعاتی	آینده‌نگر بودن افراد	۰/۹۰۲
	دسترسی به اینترنت	۰/۸۹۸
	آگاهی نسبت به فواید مشارکت و کار جمعی	۰/۸۹
	ارتباط با کارشناسان اداره تعاون	۰/۸۳۸
	آشنایی با فرایند و روش‌های مشارکت	۰/۸۰۱
عامل اقتصادی	دسترسی به امکانات و پروژه‌های درآمدزای ناشی از مشارکت	۰/۸۸۴
	کم‌بودن میزان هزینه‌ای که سازمان (تعاونی) باید بپردازد	۰/۸۶۴
	رعایت عدالت و مساوات در تقسیم درآمدها بین اعضا	۰/۸۳۵

جدول ۳. مقایسه میزان مشارکت در اقدامات حفاظتی زیست‌محیطی بین مردان و زنان

متغیر مستقل	میانگین	انحراف معیار	t	p
مرد	۱۷/۶۵	۲/۷۲۳	۲/۹۳۷	۰/۰۰۴
زن	۱۵/۸۲	۲/۲۰۸		

جدول ۴. ضرایب تعیین متغیرهای تأثیرگذار در مشارکت در فعالیتهای حفاظتی محیط‌زیست

متغیر	b	beta	t	Sig.
عدد ثابت	۵/۴۶۶	-	۵/۲۱۷	۰/۰۰۰
F ₁ = عامل اقتصادی	۱/۱۴۲	۰/۵۰۴	۸/۱۵۰	۰/۰۰۰
F ₂ = عامل اطلاعاتی	۱/۱۸۷	۰/۴۸۸	۷/۹۶۶	۰/۰۰۰
F ₃ = عامل مدیریتی	۰/۷۷۴	۰/۲۵۱	۴/۱۳۴	۰/۰۰۰
F ₄ = عامل فرهنگی	۰/۴۱۵	۰/۱۴۴	۲/۳۴۹	۰/۰۲۱

عامل اقتصادی، اطلاعاتی، مدیریتی و فرهنگی بیشترین تأثیر را در میزان مشارکت دارند.

همچنین، با توجه به نتایج ارائه شده در جدول ۴، معادله خطی حاصل از تحلیل رگرسیونی برای متغیر وابسته میزان مشارکت در بین اعضای تعاونی را می‌توان بدین قرار نوشت:

$$R^2 = ۰/۷۱۱$$

$$Y = ۵/۴۶۶ + ۱/۱۴۲ F_1 + ۱/۱۸۷ F_2 + ۰/۷۷۴ F_3 + ۰/۴۱۵ F_4$$

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

این تحقیق با هدف بررسی عوامل مؤثر در مشارکت در اقدامات حفاظتی سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی فعال در حوزه تالاب کانی برازان مهاباد انجام شد. بر اساس نتایج، در بین مردان و زنان در راستای میزان مشارکت تفاوت معکوس و معنی‌دار در سطح یک درصد وجود دارد. همچنین، بین سن و میزان مشارکت رابطه معنی‌دار در سطح یک درصد مشاهده شد که با نتایج تحقیق Akabayashi (۲۰۰۳) همخوانی دارد. از آنجا که عامل اطلاعاتی در این تحقیق تأثیر مثبت و معنی‌داری در مشارکت در فعالیتهای زیست‌محیطی دارد و این نتیجه با نتایج تحقیقات Moon و همکارانش (۲۰۱۲)، Mushi

برای بررسی میزان مشارکت در اقدامات حفاظتی بین دو گروه مرد و زن، مقایسه میانگین با استفاده از آزمون t انجام گرفت که نتایج آن در جدول ۳ نشان داده شده است. نتایج این آزمون نشان داد که بین میزان مشارکت دو گروه در اقدامات حفاظتی، تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد (P: ۰/۰۰۴).

به منظور تعیین اثر متغیرهای مورد مطالعه در میزان مشارکت، از تحلیل رگرسیونی چندگانه به روش گام به گام استفاده شد. در روش گام به گام، قوی‌ترین متغیرها به ترتیب وارد معادله رگرسیون می‌شوند و این کار تا زمانی ادامه می‌یابد که خطای آزمون معنی‌داری به ۵ درصد برسد. در این تحقیق پس از وارد کردن متغیرهایی که همبستگی معنی‌داری با متغیر وابسته تحقیق (مشارکت در اقدامات حفاظتی) داشتند، معادله تا ۴ گام پیش رفت. بدین ترتیب متغیرهای عامل اقتصادی، اطلاعاتی، مدیریتی و فرهنگی به ترتیب وارد تحلیل رگرسیون شدند. مطابق جدول ۴ میزان R^2 مطابق نتایج تحلیل رگرسیونی ۰/۷۱۱ به دست آمد. این بیانگر آن است که متغیرهای وارد شده در تحلیل رگرسیون، در مجموع ۷۱/۱ درصد عوامل اثرگذار در متغیر میزان مشارکت در میان اعضای تعاونی‌ها را تبیین می‌کنند. با توجه به مقادیر به دست آمده برای beta، متغیرهای مستقل

همان‌طور که مشاهده شد عامل دیگری که تأثیر آن در مشارکت معنی‌دار بوده است عامل اقتصادی است. Reddy در سال ۱۹۷۳ در تحقیق خود به این نتیجه رسید که عواملی از قبیل سطح درآمد و مالکیت اموال در مشارکت داوطلبانه افراد اثرگذار است. همچنین، معنی‌دار شدن این عامل با نتایج تحقیق قربانی و همکاران (۱۳۹۰) و Vari (۲۰۰۴) تطابق دارد. همچنین، تمامی عواملی که تأثیرشان در این پژوهش، معنی‌دار شد با نتیجه تحقیق حجازی و عربی (۱۳۸۷) همخوانی دارد.

لذا با توجه به نتایج، توصیه می‌شود ویژگی‌ها و ساختار اقتصادی و فرهنگی افراد و میزان دانش و اطلاعات، همچنین سن آن‌ها به دقت ارزیابی و شناسایی شود و از اطلاعات شناسایی‌شده در برنامه‌ریزی‌های آتی در جهت افزایش میزان مشارکت افراد در اقدامات حفاظتی بهره گرفته شود. از آنجا که میزان مشارکت زنان در فعالیت‌های حفاظتی کمتر از مردان گزارش شده است بنابراین، باید با انجام اقداماتی همچون برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌ها و ارائه خدمات آموزشی، زمینه‌های انگیزشی و فرهنگی لازم را در جهت افزایش دادن میزان مشارکت زنان به وجود آورد. آموزش‌های ترویجی می‌تواند نیازهای اطلاعاتی افراد را برای ارتقای سطح دانش و آگاهی افراد در زمینه منافع حفظ و حراست محیط‌زیست فراهم آورند. تلاش برای ارائه مشوق‌های اقتصادی نیز یکی از راه‌هایی است که می‌تواند مشارکت افراد را در اقدامات حفاظتی بهبود بخشد.

(1986)، (1990) Goulding، Akabayashi (2003) و نتایج تحقیق روستا و همکاران (۱۳۸۸) که نشان دادند سطح تحصیلات و آگاهی بهره‌برداران مهم‌ترین عامل مشارکت است مطابقت دارد، بنابراین باید اقداماتی از قبیل برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌ها در زمینه آلودگی‌های زیست‌محیطی و نحوه کنترل و مبارزه با آن‌ها، ایجاد کارگاه‌های آموزشی و غیره صورت گیرد تا موجبات آشنایی بیشتر افراد با موضوع مشارکت و اصول و اهداف آن فراهم شود.

عامل دیگری که در این تحقیق تأثیر معنی‌دار آن نشان داده شده است عامل فرهنگی است که با نتیجه مطالعه Connor (۱۹۹۶) که معتقد است فرهنگ و تاریخ جامعه در مشارکت افراد آن جامعه مؤثر است همخوانی دارد. این عامل حاوی گویه‌هایی از قبیل داشتن روحیه مشارکت در بین اعضای جامعه، تصمیم‌گیری جمعی در تعاونی و تشویق عمومی در جهت نهضت مشارکت است. بنابراین، انجام اقداماتی از قبیل برگزاری سمینارها و کنفرانس‌هایی در سطح محلی و ملی با هدف به وجود آوردن نهضت عمومی در جهت تشویق افراد برای مشارکت در فعالیت‌های زیست‌محیطی می‌تواند پیامدهای مثبتی را در این راستا به بار آورد.

عامل مدیریتی نیز یکی دیگر از عواملی است که اثر قابل توجهی در مشارکت افراد در حفاظت محیط‌زیست تالاب دارد که با نتایج تحقیق Ryan و همکارانش (۲۰۰۲) همخوانی دارد. بنابراین، بهبود ساز و کارهای مدیریتی از جانب دولت و اعضای هیئت‌مدیره تالاب می‌تواند نتایج مؤثری به دنبال داشته باشد.

منابع

- آراسته‌خو، م. ۱۳۸۳. تأمین و رفاه اجتماعی، نشر دانشگاه پیام‌نور.
- ادیبی، م. هارطونیان، ه. ۱۳۸۶. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی سیاسی و فرهنگی ارمنه جلفای اصفهان، مجله سیاست داخلی، سال ۱، شماره ۲.
- ایمانی جاجرمی، ح. ۱۳۸۲. بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه شهری، مدیریت شهری پایدار، تهران: سازمان شهرداری‌های کشور.

جمشیدی دلجو، مجتبی. محرم‌نژاد، ناصر. ارجمندی، رضا. لاهیجانیان، اکرم‌الملوک. ۱۳۸۹. بررسی ساختار و عملکرد سازمان‌های غیردولتی زیست‌محیطی و نقش آن‌ها در فرایند توسعه شهری استان تهران، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، دوره دوازدهم، شماره سه، ص ۱۰۱-۱۱۱.

حجازی، ی. عربی، ف. ۱۳۸۷. عوامل مؤثر در جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی در حفاظت از محیط‌زیست، مجله محیط‌شناسی، سال سی و چهارم، شماره ۴۷، پاییز ۸۹، ص ۹۹-۱۰۶.

خلیلیان، ص. خداوردی‌زاده، م و کاوسی‌کلاشمی، م. ۱۳۹۰. تعیین ارزش حفاظتی تالاب قوریگل و کاربرد رهیافت تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) به منظور تمایز ارزش‌های مصرفی و غیرمصرفی، محیط‌شناسی، سال سی و هفتم، شماره ۶۰، زمستان ۹۰، ص ۲۳-۹۴.

روستا، ک. حاضری، م. تیموری، م و جمشیدی، ع. ۱۳۸۸. عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان در اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی استان ایلام: مطالعه موردی شهرستان شیروان و چرداول، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۱، بهار ۸۸، ص ۱۰۹-۱۲۷.

سیدمجیدی، شبنم. ۱۳۹۲. تالاب و اهمیت آن، برگرفته از روزنامه اطلاعات، شماره‌های ۲۵۷۵۵ (پنج‌شنبه ۱۴ آذر ۱۳۹۲) و ۲۵۷۵۶ (شنبه ۱۶ آذر ۱۳۹۲).

قربانی، م. کهنسال، م و حسن‌نژاد، م. ۱۳۹۰. عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز ۹۰، ص ۷۳-۹۱.

کهنسال، م. حسن‌نژاد، م و قربانی، م. ۱۳۸۹. امکان‌سنجی سیاست‌های انگیزشی اجرایی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن ایران در راستای توانمندسازی جوامع محلی، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۴، شماره ۳، پاییز ۸۹، ص ۳۲۳-۳۲۴.

لقایی، ح. بهمن‌پور، ه و زعیم‌دار، م. ۱۳۸۶. تهدیدها و فرصت‌های مشارکت مردمی در مدیریت زیست‌محیطی مناطق تحت حفاظت در ایران، فصلنامه جنگل و مرتع، سال ۱۹، شماره ۷۶-۷۷.

Akabayashi, A. 2003. Report of the project Strategies for Social Consensus Building on the policies concerning Advanced Medical Technologies. Tokyo: Fuji Reaserch Inistitu Corporation. Available online At: akirasantky@umin.ac.jp

Cohen, J.M., Uphoff, N. 1977. Rural Development Participation: Concepts Measures for Project Design Implementation and Evaluation Inthado, New York, Comell University.

Goulding, M. 1990. Negotiating the demobilization of the Contras with Comandanty Franklyn, Nikaragua.

Lernar, D. 1958. The Passing of Traditional Society. Modernization the middleeast. Glencoe Frepress; New York.

Li, W. Liu., J & Li, D. 2012. Getting their voices heard: Three cases of public participation in environmental protection in China. Journal of Environmental Management 98 (2012) 65e72.

Moon, K., Marshall, N., Cocklin, C. 2012. Personal circumstances and social characteristics as determinants of landholder participation in biodiversity conservation programs. Journal of Environmental Management 113 (2012) 292e300.

Mushi, S. 1986. Inistitutionalization of Popular Participation, in C. K. Omari[ed] Persistent Principle Amids Crisis, Arush, Tanzania : uzima Press.

Reddy, R. P. 1973. " Who participates in voluntary action?". Journal of Extention, Vol. 3, No. 5.

Ryan, E., Lawson, B., Hutchison, R. 2002. Reaching in a guide to creating effective Public Participation for State Historic Preservation programs. Preservation, Services. Available online At: Http:// www.nps.gov/history/hps/pad/plancompan/PublicParticipation/RORIsel.html.

Vari, A. 2004. International Water resources association Water International. Hungarian academy of sciences hungary. Vol. 29, No.3.